

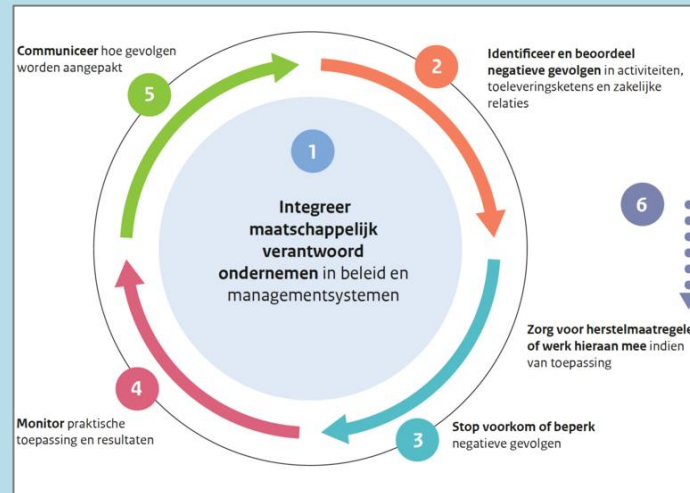
Regelgeving

Als (bedrijfs)jurist word je dagelijks geconfronteerd met uiteenlopende juridische vraagstukken. Daarin krijgt het onderwerp ESG (*Environment, Social, Governance*) een steeds prominere rol. Bijv. ten aanzien van de Europese richtlijn over maatschappelijk verantwoord ondernemen, de [Corporate Sustainability Due Diligence Directive](#) (CSDDD) die in mei 2024 is aangenomen door de Europese Raad. Lidstaten dienen deze richtlijn uiterlijk op 26 juli 2026 te implementeren in nationale wetgeving die vanaf 26 juli 2027 gefaseerd van toepassing wordt (zie volgende pagina) afhankelijk van het aantal werknemers en omzet van de onderneming.

De CSDDD gaat over zaken doen met ‘passende zorgvuldigheid’ (*due diligence*). Dit betekent dat bedrijven moeten nagaan welke negatieve gevolgen hun activiteiten (kunnen) hebben voor mensenrechten (bijv. kinderarbeid, uitbuiting), klimaat en het milieu (bijv. vervuiling, biodiversiteitsverlies). Deze gevolgen moeten vervolgens zoveel mogelijk worden voorkomen, beëindigd, beperkt en hersteld.

De CSDDD-verplichtingen zijn grotendeels gebaseerd op het due diligence-proces als beschreven in de [VN-Richtlijnen voor Bedrijfsleven en Mensenrechten](#) (UNGP's) en de [OESO-Richtlijnen voor multinationale ondernemingen](#) (zie figuur hiernaast en de [OESO Due Diligence Handreiking voor Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen](#) voor praktische toepassing).

Toepassing van de OESO-richtlijnen is echter in meerdere opzichten van belang! De Nederlandse overheid en veel (semi) publieke organisaties verwachten ook nu al van bedrijven dat

zij de OESO-richtlijnen toepassen (waarbij bijv. op naleving wordt getoetst bij financiële ondersteuning, aanbestedingen of deelname aan projecten of handelsmissies). Bovendien gebruiken rechters steeds vaker ‘soft law’ zoals de OESO-richtlijnen om invulling te geven aan wat van bedrijven verwacht mag worden (zie bijv. de zaak [Milieudefensie/Royal Dutch Shell](#)). Tot slot worden (grote) bedrijven op grond van de [Corporate Sustainability Reporting Directive](#) (CSRD) sinds boekjaar 2024 verplicht in het jaarverslag te rapporteren over hun impact op mens en milieu en de due diligence-maatregelen die zij in dat verband nemen.

Focus dus niet alleen op de bepalingen en het toepassingsbereik van de CSDDD, maar zie het nut en de noodzaak van het uitvoeren van due diligence vooral in breder verband.

Jouw rol

Maar wat wordt van jou verwacht? Als jurist kun je een belangrijke rol vervullen in het bevorderen van maatschappelijk verantwoord

gedrag van de onderneming in de (gehele) waardeketen. In deze praktijkhandleiding staan praktische tips, handvatten en inspiratie om invulling te geven aan deze rol. We lopen de bepalingen van de CSDDD langs aan de hand van de zes stappen van het OESO-due diligence proces om te laten zien hoe deze in elkaar passen (en op onderdelen verschillen, zie ook bijlage 1) en in de praktijk kunnen worden toegepast.

De praktijk leert dat het doorvoeren van structurele veranderingen binnen organisaties en de (internationale) zakelijke netwerken eromheen tijd kost. Veel tijd. Wacht dus niet tot de nationale wetgeving definitief is, maar zet het onderwerp op de agenda (van de bedrijfsleiding). Bovendien wordt, zoals hiervoor toegelicht, van ondernemingen ook nu al verwacht dat zij zich aan de OESO-richtlijnen houden.

Verdiep je hierin en ga zowel binnen de eigen organisatie als met *peers*, zakelijke relaties en *stakeholders* in gesprek over hoe je hier invulling aan kunt geven. Waar zitten de grootste risico's en knelpunten in de keten? Kijk naar je leveranciers/partners, maar ook naar je afnemers. Welke meetbare KPI's stel je vast? Hoe wordt de relevante data verzameld? Zorg ervoor dat de organisatie al ervaring opdoet met de processen die nodig zijn om te voldoen aan de CSDDD, ook als je niet direct onder de toepassing van de CSDDD valt. De verwachting is namelijk dat de CSDDD op ieder bedrijf doorwerkt. Hoe eerder je begint, des te meer tijd er is om de processen te toetsen, aan te scherpen en waar nodig verder in lijn te brengen met de wettelijke vereisten.

Kortom, het is **tijd voor actie!** Deze handleiding helpt daarbij. Check voor extra toelichting desgewenst ook de [frequently asked questions](#) van de Europese Commissie.

Due diligence proces	Relevante artikelen/vereisten CSDDD	Rol jurist												
<p>Stap 1:</p> <p>Integreer MVO in beleid en management-systemen</p>	<p>Art. 2: Toepassingsgebied</p> <ul style="list-style-type: none"> De CSDDD is – in het kort – van toepassing op: <ul style="list-style-type: none"> in de EU gevestigde ondernemingen met > 1000 werknemers en een wereldwijde netto-omzet van > EUR 450 miljoen; en buiten de EU gevestigde ondernemingen met een netto-omzet van > EUR 450 miljoen in de EU De CSDDD treedt gefaseerd in werking afhankelijk van de omzet en het aantal werknemers van de onderneming: <table border="1" data-bbox="472 568 1106 735"> <thead> <tr> <th>Datum</th> <th>Omzet</th> <th>Medewerkers</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>26 juli 2027</td> <td>> EUR 1,5 miljard</td> <td>> 5.000</td> </tr> <tr> <td>26 juli 2028</td> <td>> EUR 900 miljoen</td> <td>> 3.000</td> </tr> <tr> <td>26 juli 2029</td> <td>> EUR 450 miljoen</td> <td>> 1.000</td> </tr> </tbody> </table>	Datum	Omzet	Medewerkers	26 juli 2027	> EUR 1,5 miljard	> 5.000	26 juli 2028	> EUR 900 miljoen	> 3.000	26 juli 2029	> EUR 450 miljoen	> 1.000	<ul style="list-style-type: none"> Check of de richtlijn van toepassing is op de onderneming Let op: ook als de CSDDD niet direct van toepassing is op de onderneming, kan deze nog steeds indirect gevolgen hebben voor de onderneming. Afnemers of andere zakelijke relaties die wél moeten voldoen aan de richtlijn zullen namelijk ook van hun zakenpartners (moeten) verwachten dat zij gepaste zorgvuldigheid toepassen Bovendien verwacht de Nederlandse overheid ook nu al dat ondernemingen met gepaste zorgvuldigheid ondernemen op basis van de OESO-richtlijnen en wordt ‘soft law’ zoals de OESO-richtlijnen door rechters steeds vaker gebruikt om invulling te geven aan gedragsnormen voor ondernemingen. Het is dus aan te raden om breder te kijken dan alleen naar de strikte toepassingscriteria van de richtlijn Zoals genoemd staat de CSDDD niet op zich. Ook de CSRD maakt onderdeel uit van het Green Deal pakket aan regelgeving uit Europa. De CSDDD verwijst naar de CSRD om dubbele rapportage te voorkomen. Zie hierover meer bij stap 5 in deze handleiding
	Datum	Omzet	Medewerkers											
26 juli 2027	> EUR 1,5 miljard	> 5.000												
26 juli 2028	> EUR 900 miljoen	> 3.000												
26 juli 2029	> EUR 450 miljoen	> 1.000												
<p>Artikel 5: Passende zorgvuldigheid</p> <ul style="list-style-type: none"> Ondernemingen moeten passende zorgvuldigheid toepassen in hun waardeketens. Dit betekent in ieder geval dat ondernemingen: <ul style="list-style-type: none"> op risicogebaseerde passende zorgvuldigheid integreren in al hun relevante beleid en risicobeheersystemen (artikel 7); daadwerkelijke en potentiële negatieve gevolgen vaststellen en beoordelen (artikel 8); daadwerkelijke en potentiële negatieve gevolgen voorkomen, mitigeren en beëindigen (artikel 10 en 11); zorgen voor herstelmaatregelen (artikel 12); betekenisvolle engagement met stakeholders uitoefenen (artikel 13); een klachtenmechanisme opzetten (artikel 14); de effectiviteit van het due diligence-proces monitoren (artikel 15); en publiekelijk communiceren over de aanpak (artikel 16) 	<ul style="list-style-type: none"> Onderzoek of modelbeleid is opgesteld voor de sector waarin de onderneming actief is (zoals in de IMVO-convenanten) en in hoeverre dat als uitgangspunt bruikbaar is voor de eigen onderneming Inventariseer bij welke activiteiten van de onderneming <i>due diligence</i> moet worden uitgevoerd en maak een ‘gap analysis’ van bestaand beleid en risicomanagement om te beoordelen wat al aanwezig is en wat ontbreekt Controleer of het beoogde beleid en risicomanagement in lijn is met bestaande strategieën/beleid/businessmodel: maak dit bespreekbaar en harmoniseer waar nodig/mogelijk Stel de benodigde beleidsstukken op (of update bestaande waar nodig), zoals een mensenrechtenbeleid als onderdeel van de gedragscode waarin de onderneming zich committeert aan het toepassen van gepaste zorgvuldigheid en de aanpak, strategie en processen in dat verband toelicht Zorg dat input/feedback over het beoogde beleid wordt verzameld bij alle werknemers en meer in het bijzonder de specifieke input van relevante afdelingen binnen de onderneming 													

Artikel 7 – Integratie van passende zorgvuldigheid in het beleid en risicobeheersystemen

- Passende zorgvuldigheid dient risico-gebaseerd te zijn en geïntegreerd te zijn in beleid en risicomanagement. Het beleid dient in ieder geval de volgende elementen te bevatten:
  - een omschrijving van de aanpak;
  - een gedragscode voor de onderneming, dochtervennootschappen en directe en indirecte zakenpartners;
  - een beschrijving van de processen die zijn ingevoerd om gepaste zorgvuldigheid toe te passen (incl. maatregelen om de naleving van de gedragscode te controleren en de toepassing ervan uit te breiden tot zakenpartners)
- Dit beleid moet worden geactualiseerd bij grote wijzigingen en in ieder geval elke twee jaar worden herzien

Art. 13: Zinnige samenwerking met belanghebbenden

- Ondernemingen betrekken belanghebbenden, zoals vakbonden, ngo's, omwonenden en andere groepen die mogelijk geraakt worden door activiteiten van de onderneming, bij iedere stap van het proces van passende zorgvuldigheid. Dit betekent dat belanghebbenden in ieder geval geraadpleegd moeten worden bij het vaststellen van mogelijke en daadwerkelijke negatieve gevolgen en de aanpak om die te voorkomen, beperken en te herstellen

- Toets het beleid bij relevante externe stakeholders, zoals *peers*, ngo's en vakbonden door hen om input te vragen, bijvoorbeeld door middel van stakeholderconsultaties (zie ook art. 13)
- Onderzoek welke afdelingen/teams binnen de onderneming nodig zijn voor de implementatie van het beleid en wijs verantwoordelijkheden toe
- Zorg dat relevante medewerkers en waar mogelijk leveranciers en zakelijke relaties trainingen krijgen voor een goed begrip van het beleid
- Neem het beleid/de relevante gedragscode(s) op in pre-kwalificatieprocessen en overeenkomsten met leveranciers en overige zakelijke relaties
- Neem het geheel van beleid, gedragscodes, trainingen, contractclausules, etc. onder de loep en probeer na te gaan of er 'blind spots' zijn die aandacht behoeven
- Zorg dat het beleid regelmatig wordt geëvalueerd en waar nodig wordt geactualiseerd, met een uitgebreide herziening aan de hand van de uitkomsten uit het *due diligence*-proces, in ieder geval iedere twee jaar

- Ga aan de hand van je risicoanalyse en vastgestelde risico's na wie mogelijke belanghebbenden zijn zowel intern (werknemers) als extern (bijvoorbeeld omwonenden of arbeiders van indirecte zakenpartners). Organiseer consultaties met deze belanghebbenden en zorg ervoor dat zij volledige informatie ontvangen over de activiteiten van de onderneming of diens (directe of indirecte) zakenpartners. Ngo's en vakbonden kunnen helpen door zowel te fungeren als belanghebbende en daarin de onderneming te voorzien van noodzakelijke informatie, maar ook om de onderneming in contact te brengen met directe getroffen en andere relevante belanghebbenden
- Samenwerking met belanghebbenden helpt een onderneming om de juiste risico's vast te stellen en, daaruit voortvloeiend, een effectief plan van aanpak op te stellen. Bij iedere stap van het proces van passende zorgvuldigheid is het belangrijk om degenen om wie het gaat, namelijk zij die mogelijk of daadwerkelijk nadeel kunnen ondervinden van bedrijfsactiviteiten, nauw te betrekken. Alleen op die manier is passende zorgvuldigheid effectief

Art. 14: Opstellen klachtenprocedure

- Richt een procedure in waarbij klachten kunnen worden ingediend als gerechtvaardigde bezorgdheid bestaat over (potentiële) negatieve effecten op mensenrechten of het milieu door activiteiten van de onderneming, een dochteronderneming of in hun ketens
- Klachten kunnen worden ingediend door (potentieel) getroffen personen en relevante werknemersvertegenwoordigers of maatschappelijke organisaties
- Getroffenen hebben het recht om van de onderneming een passende follow-up te verlangen en met vertegenwoordigers van de onderneming (op passend niveau) bijeen te komen om de klacht te bespreken

- Inventariseer in hoeverre eventuele bestaande klachtenprocedures binnen de organisatie effectief zijn en voldoen aan de in de richtlijn gestelde eisen: pas deze aan of breid uit waar nodig door deze bijvoorbeeld toegankelijk te maken voor derden
- Inventariseer of aansluiting bij een bestaand (sectorbreed/overkoepelend) klachten- en geschillenmechanisme zinvol is
- Zorg ervoor dat de klachtenprocedure toegankelijk en kenbaar is voor potentiële getroffen
- Stem af met welke vertegenwoordigers van de onderneming kan worden gesproken over welk type klacht en zorg ervoor dat dit duidelijk is opgenomen in de procedure
- Let op: als er (vrijwel) nooit meldingen binnenkomen, probeer dan na te gaan hoe dit komt. Zijn er echt geen zorgwekkende omstandigheden binnen de onderneming of elders in de keten of is het klachtenmechanisme wellicht ontoereikend, doordat het bijvoorbeeld niet toegankelijk is? Doorgaans geldt de hoofdregel: hoe meer meldingen, hoe gezonder de feedbackcultuur en hoe effectiever het klachtenmechanisme
- Een onderneming zonder potentiële of daadwerkelijke negatieve gevolgen binnen de eigen organisatie en in de keten komt niet voor. Meldingen over dit soort negatieve gevolgen door middel van een effectief klachtenmechanisme helpen een onderneming bij haar *due diligence*, waaronder bij het identificeren van risico's

Art. 22: Opstellen klimaatplan

- Ondernemingen moeten een transitieplan vaststellen om ervoor te zorgen dat het bedrijfsmodel en de strategie van de onderneming verenigbaar zijn met de overgang naar een duurzame economie en met de beperking van de opwarming van de aarde tot 1,5 °C
- Het plan moet heldere en tijdsgebonden doelstellingen bevatten. Daarbij hoort ook de verplichting tot tussentijdse reductiedoelstellingen voor 2030 en in stappen van vijf jaar tot 2050. Waar relevant moeten scope 3-emissies in het transitieplan worden meegenomen

- Ga na of de onderneming volgens de richtlijn een klimaatplan moet opstellen en of emissiereductiedoelstellingen daar onderdeel van moeten zijn
- Zo ja, kijk mee met het opstellen van het klimaatplan en wijs erop dat het goed is om ambitieuze doelen te stellen en de bedrijfsstrategie in lijn te brengen met de doelstelling van Parijs (1,5 graden), maar dat dit gepaard moet gaan met goed onderbouwde en concrete maatregelen om de doelstellingen daadwerkelijk te halen binnen een bepaald tijdpad. Voorkom daarbij greenwashing!
- Voor ondernemingen die een transitieplan publiceren in overeenstemming met de CSRD wordt de verplichting om een plan 'vast te stellen' als vervuld beschouwd

Art. 12: Gemachtigde vertegenwoordiger aanwijzen

- Niet-EU ondernemingen moeten een natuurlijke of rechtspersoon, die gevestigd/woonachtig is in een van de lidstaten waar de onderneming werkzaam is, aanwijzen als haar gemachtigde vertegenwoordiger
- De onderneming moet de vertegenwoordiger de bevoegdheden (en middelen) verlenen om:
  - van de toezichthoudende autoriteiten kennisgevingen te ontvangen over

- In het geval van een niet EU-onderneming (zie artikel 2 hierboven), stel in overleg met de relevante afdelingen en personen binnen de onderneming(sgroep) vast welke persoon of entiteit wordt aangewezen als gemachtigde vertegenwoordiger van de onderneming (en daartoe de benodigde informatie/training krijgt)
- Let op: de aanwijzing is pas geldig wanneer de gemachtigde bevestigt deze te aanvaarden
- Stel de benodigde documentatie/machtiging op om de gemachtigde de relevante bevoegdheden en middelen te geven (en de gemachtigde de machtiging te laten aanvaarden)

de naleving en handhaving van richtlijn

- o met de toezichthoudende autoriteiten samen te werken

Art. 8: Vaststellen van (potentiële) negatieve effecten

- Ondernemingen moeten passende maatregelen nemen om (potentiële) negatieve effecten op mensenrechten en milieu van hun eigen activiteiten, die van dochterondernemingen en, indien deze verband houden met hun ketens van activiteiten*, van hun directe of indirecte zakenpartners, identificeren
- Bij het identificeren kan bijv. gebruik worden gemaakt van:
  - o onafhankelijke verslagen/rapporten;
  - o informatie die is verzameld in de klachtenprocedure; en
  - o informatie die voortkomt uit overleg met (potentieel) getroffen groepen (bijv. werknemers en andere relevante belanghebbenden) over (potentiële) negatieve effecten

* De 'keten van activiteiten' is volgens art. 3(1)(g) van de richtlijn:

- *activiteiten van directe en indirecte upstream zakenpartners met betrekking tot de productie van goederen of verlening van diensten; en*
- *activiteiten van directe down stream zakenpartners met betrekking tot distributie, transport en opslag van goederen voor of namens de onderneming, tenzij deze onder dual use exportcontroles vallen en zijn goedgekeurd*

Stap 2

Identificeer en beoordeel negatieve gevolgen in activiteiten en zakelijke relaties

- Start met een 'value chain map' op basis waarvan de hele keten van het bedrijf in kaart wordt gebracht. Ga vervolgens aan de hand van die keten na waar (risico's op) negatieve effecten voor mens en milieu zouden kunnen zijn. Gebruik hiervoor bijvoorbeeld de [MVO Risicochecker](#)
- Verricht bij geïdentificeerde (risico's op) negatieve effecten nader onderzoek om een beter beeld te krijgen van de ernst en waarschijnlijkheid, zoals door rapporten van ngo's te lezen. Let op: het gaat niet alleen om risico's bij directe zakenrelaties, maar ook de risico's verder in de keten. Voor grondstoffen geldt bijv. dat een onderneming dient na te gaan onder welke omstandigheden de grondstof wordt gewonnen of verbouwd
- Ga na wat het juridisch kader is waarbinnen de identificatie van (potentiële) negatieve effecten moet plaatsvinden: geldt mogelijk een ander regime omdat de onderneming een gereglementeerde financiële onderneming is?
- Toets of (de uitgangspunten van) het onderzoek naar (potentiële) negatieve effecten grondig genoeg is: worden ook de activiteiten van dochterondernemingen en indirecte leveranciers of afnemers meegenomen in de analyse? Worden stakeholders (voldoende) betrokken bij de identificatie (ook voor kennis ter plaatse)? Is er externe expertise nodig? Is betrouwbare informatie als uitgangspunt genomen? Worden de relevante risico's onderzocht?
- Denk mee met het prioriteren van bepaalde risico's (op basis van ernst en waarschijnlijkheid). Zorg dat gebruikte criteria goed uitlegbaar zijn en worden vastgelegd
- Lees je in in kwesties die (mogelijk) spelen in hoog risico-landen en sectoren en ga indien mogelijk bij andere ondernemingen in de sector na welke risico's zij identificeren en hoe zij dat doen.
- Let op de verschillende soorten risico's waarin OESO differentieert:
  - o Type schending: (i) mensenrechten, werkgelegenheid en arbeidsverhoudingen, (ii) milieu, (iii) bestrijden van corruptie, omkopingsverzoeken en afpersing, (iv) consumentenbelangen, (v) wetenschap en technologie, (vi) mededinging, (vii) belastingen
  - o Soort risico: (i) sector, (ii) product, (iii) locatie (land/regio contractspartners), (iv) ondernemingsniveau
- Kijk mee met de rapportage over de identificatie van (potentiële) negatieve gevolgen en zorg ervoor dat hierin een heldere uitleg wordt gegeven over de methodologie, wijze van prioritering, etc. Stel desnoods een format op dat als basis kan dienen
- Waarborg (indien mogelijk) middels contracten dat risico's ook door de contractspartijen worden geïdentificeerd en gemeld!

Stap 3

Stop, voorkom of beperk negatieve gevolgen

Art. 10: Preventie of beperking van potentiële negatieve effecten

- Ondernemingen moeten passende maatregelen nemen om de potentiële negatieve effecten die geïdentificeerd (hadden moeten) zijn, te voorkomen, of als preventie niet (onmiddellijk) mogelijk is, afdoende te beperken
- Van ondernemingen wordt, in voorkomend geval, verlangd dat zij:
  - Een preventief actieplan opstellen en uitvoeren
  - Trachten contractuele garanties te verkrijgen van directe zakenpartners dat zij gedragscode/preventief actieplan zullen naleven, (en contractuele garanties verkrijgen van hun partners: 'contractual cascading')
  - Investerings doen om negatieve effecten te voorkomen/beperken (bijv. in beheers- of productieprocessen en infrastructuur)
  - Gerichte en evenredige steun verlenen aan een kleine of middelgrote onderneming ("kmo") als naleving van gedragscode/preventief actieplan de levensvatbaarheid van de kmo in gevaar zou brengen
  - Samenwerken met andere entiteiten (als het Unierecht dat toelaat)
- T.a.v. potentiële negatieve effecten die niet voorkomen/voldoende beperkt kunnen worden, kan de onderneming een overeenkomst sluiten met een directe partner om naleving gedragscode/preventief actieplan te bewerkstelligen
- Indien voorgaande niet werkt, dan mag de onderneming met de betrokken partner geen nieuwe relaties aangaan of bestaande uitbreiden en moet zij de volgende maatregelen nemen (indien wetgeving dit toestaat):
  - Commerciële relaties met de partner tijdelijk opschorten
  - De zakelijke relatie beëindigen als het potentiële effect ernstig is

- N.B.: De definitie van keten van activiteiten aan de downstream-zijde waarover ondernemingen *due diligence* moeten uitoefenen brengt met zich mee dat kredieten, investeringen en beleggingen van financiële instellingen niet onder dit artikel vallen. Desalniettemin wordt in Nederland van de financiële sector verwacht dat de OESO-richtlijnen worden nageleefd en zijn veel grootbanken en andere financiële instellingen zoals verzekeraars, pensioenfondsen en vermogensbeheerders al geruime tijd bezig met de implementatie van de OESO-richtlijnen en het uitvoeren van due diligence over hun downstreamactiviteiten. Gezien de spilfunctie van de financiële sector in de samenleving is dit voor de verduurzaming van de economie van groot belang
- Loop het preventieve actieplan na. Zijn de maatregelen juridisch uitvoerbaar/in lijn met het beleid? Zijn de relevante stakeholders voldoende betrokken? Worden er redelijke en duidelijk omschreven tijdschema's voor maatregelen en kwalitatieve en kwantitatieve indicatoren voor het meten van verbetering gebruikt? Etc.
- Check of het voorkomen van de typen schendingen die in het verleden hebben plaatsgevonden als aandachtspunt zijn opgenomen in het preventieve actieplan. Worden eerdere fouten nu voorkomen?
- Ga na hoe de acties in het preventieve actieplan (beter) verwerkt kunnen worden in (bestaande en toekomstige) contracten. Denk aan: compliance- en auditclausules, garanties, samenwerkings- en/of steunafspraken, etc. Maak gebruik van de 'leverage' die je hebt, maar probeer vooral gezamenlijke belangen te vinden (zie onder ook de toelichting op art. 12/13 van de richtlijn). Zie voor meer informatie over modelcontractclausules bijv. ook die van [The European Working Group](#)
- Denk bijv. ook eens aan 'conscious contracting' bij het aangaan van nieuwe relaties
- Zorg in het geval van contractual cascading dat contractuele garanties vergezeld zijn van passende maatregelen om de naleving te controleren (bijv. door sectorbrede verificatie van naleving of door een onafhankelijke derde partij). Let op: in het geval van betrokkenheid van een kmo draagt de onderneming de kosten van de verificatie door een onafhankelijke derde partij en moeten gebruikte contractuele voorwaarden eerlijk, redelijk en niet-discriminerend zijn
- Onderzoek onder welke voorwaarden preventieve samenwerking met andere partijen binnen de sector/waardeketen juridisch mogelijk is (let bijv. op de mededingingsregels). Gezamenlijk heb je meer invloed en is er een groter 'level playing field': denk bijv. aan sectorbreed beleid of een multi-stakeholder initiatief
- Indien opschorting/beëindiging van een commerciële relatie wordt overwogen: ga na wat de contractuele mogelijkheden hiertoe zijn en let erop dat bij een voorgenomen beëindiging naast de juridische ook de sociale/economische gevolgen van beëindiging worden meegewogen in de besluitvorming om de relatie wel of niet te beëindigen

Art. 11: Beëindiging van negatieve effecten

- Ondernemingen moeten passende maatregelen nemen om feitelijke negatieve effecten die geïdentificeerd (hadden moeten) zijn, te beëindigen, of als deze niet kunnen worden beëindigd, de omvang tot een minimum te beperken
- Van ondernemingen wordt, in voorkomend geval, verlangd dat zij:
  - De negatieve effecten neutraliseren of tot een minimum beperken (o.a. door betaling van schadevergoeding)
  - Als het negatieve effect niet onmiddellijk kan worden beëindigd, een corrigerend actieplan opstellen/uitvoeren
  - Trachten contractuele garanties te verkrijgen van directe zakenpartners dat zij gedragscode/corrigerend actieplan zullen naleven, (en contractuele garanties verkrijgen van hun partners ('contractual cascading'))
  - Investerings doen om negatieve effecten te beëindigen/beperken (bijv. in beheers- of productieprocessen en infrastructuur)
  - Gerichte en evenredige steun verlenen aan een kmo als naleving van gedragscode/corrigerend actieplan de levensvatbaarheid van de kmo in gevaar zou brengen
  - Samenwerken met andere entiteiten (als het Unierecht dat toelaat)
- T.a.v. negatieve effecten die niet beëindigd/voldoende beperkt kunnen worden, kan de onderneming een overeenkomst sluiten met een indirecte partner om naleving gedragscode/corrigerend actieplan te bewerkstelligen
- Indien voorgaande niet werkt, dan mag de onderneming met de betrokken partner geen nieuwe relaties aangaan of bestaande uitbreiden en moet zij de volgende maatregelen nemen (indien wetgeving dit toestaat):
  - Commerciële relaties met de partner tijdelijk opschorten
  - De zakelijke relatie beëindigen als het negatieve effect ernstig is

Art. 18, 19 en 20: Modelcontractbepalingen, richtsnoeren en begeleidende maatregelen

- De Europese Commissie zal uiterlijk 26 januari 2027 modelcontractbepalingen en richtsnoeren uitvaardigen, bijv. voor specifieke sectoren of specifieke negatieve gevolgen. [The European Working Group](#) heeft zoals genoemd inmiddels modelcontractbepalingen gemaakt aan de hand van de CSDDD. Het is afwachten of de Europese Commissie die zal gaan overnemen
- Lidstaten zetten specifieke websites, platformen en portalen op om

- Wees ervan bewust dat het de prioriteit heeft om de waardeketen te verbeteren; het beëindigen van een zakelijke relatie gebeurt pas als er geen andere opties meer zijn ('responsible exit'). Zorg ervoor dat dit het uitgangspunt is in het beleid en bij alle maatregelen en processen
  - Kijk mee met de voorgestelde maatregelen voor het neutraliseren (of tot een minimum beperken) van negatieve effecten: de maatregelen moeten in verhouding staan tot de ernst en omvang van het negatieve effect en de mate waarin de onderneming daaraan heeft bijgedragen
  - Onderzoek onder welke voorwaarden kan worden samengewerkt met andere partijen binnen de sector/waardeketen om bestaande negatieve effecten te beëindigen/tot minimum beperken (let bijv. op de mededingingsregels)
  - Loop het corrigerende actieplan na. Zijn de maatregelen juridisch uitvoerbaar/in lijn met het beleid? Zijn de relevante stakeholders voldoende betrokken? Worden er redelijke en duidelijk omschreven tijdschema's voor maatregelen en kwalitatieve en kwantitatieve indicatoren voor het meten van verbetering gebruikt? Behoeven de (betrokken) contracten aanpassing? Is het actieplan een mogelijke grond om contracten te beëindigen? Is geheimhouding wenselijk/mogelijk? Zijn lokale autoriteiten inzetbaar (inspecties, handhaving)? Wordt privacyregelgeving nageleefd als informatie over individuen wordt gedeeld? Etc.
  - Zorg in het geval van contractual cascading dat contractuele garanties vergezeld zijn van passende maatregelen om de naleving te controleren (bijv. door sectorbrede verificatie van naleving of door een onafhankelijke derde partij). Let op: in het geval van betrokkenheid van een kmo draagt de onderneming de kosten van de verificatie door een onafhankelijke derde partij en moeten gebruikte contractuele voorwaarden eerlijk, redelijk en niet-discriminerend zijn
  - Indien opschorting/beëindiging van een commerciële relatie wordt overwogen: ga na wat de contractuele mogelijkheden hiertoe zijn en let erop dat bij een voorgenomen beëindiging naast de juridische ook de sociale/economische gevolgen van beëindiging worden meegewogen in de besluitvorming om de relatie wel of niet te beëindigen
-
- Ga na of er relevante modelcontractbepalingen of richtsnoeren zijn die effectief kunnen worden ingezet door de onderneming. Let op: zorg ervoor dat contractbepalingen geen dode letter zijn, maar dat aan de naleving ervan actief uitvoering wordt gegeven. Daarbij is het belangrijk dat de (mate van) naleving regelmatig wordt gemonitord: het opnemen van auditbepalingen kan hierbij helpen
  - Bekijk welke relevante *guidance* beschikbaar is op de hiervoor bedoelde websites, platformen of portalen. Ondernemingen kunnen bijvoorbeeld terecht bij:
    - het [Nationaal Contactpunt OESO-richtlijnen](#) (NCP) dat als kerntaken heeft het bekendmaken

ondernemingen te informeren en te ondersteunen bij het voldoen aan de richtlijn

- Ondernemingen kunnen een beroep doen op sectorale regelingen en initiatieven

van bedrijven met de OESO-richtlijnen, de toepassing ervan te bevorderen en het behandelen van meldingen van personen, maatschappelijke organisaties en bedrijven die een meningsverschil hebben over de toepassing van de OESO-richtlijnen

- [MVO Nederland](#), een organisatie die zich inzet voor een toekomstbestendige, klimaatneutrale, circulaire, inclusieve en eerlijke economie
- de [MVO Risico Checker](#), waarmee ondernemingen met handelsactiviteiten in het buitenland kunnen checken welke internationale mvo-risico's zij lopen
- Ga na of er sectorale regelingen en initiatieven zijn waar de onderneming zich bij kan aansluiten (denk bijv. aan de bestaande [IMVO-convenanten](#) en/of kijk mee met de overeenkomsten/juridische verplichtingen die daaruit voortvloeien

Stap 4

Monitor praktische toepassing en resultaten

Art. 15: Toezicht en monitoring aanpak door de onderneming

- Ondernemingen moeten periodiek de activiteiten en maatregelen van de onderneming, de dochterondernemingen en die van zakenpartners (indien deze verband houden met de activiteitenketen van de onderneming) evalueren
- Doel van de evaluatie is de doeltreffendheid van de identificatie, preventie, beperking en beëindiging en het tot een minimum beperken van de omvang van negatieve effecten op mensenrechten en het milieu te controleren
- Beoordelingen zijn gebaseerd op kwalitatieve en kwantitatieve indicatoren en vinden ten minste één keer per jaar plaats en telkens wanneer er redelijke gronden zijn om aan te nemen dat er zich belangrijke nieuwe risico's kunnen voordoen
- Het beleid inzake gepaste zorgvuldigheid wordt waar nodig naar aanleiding van de resultaten van de beoordelingen geactualiseerd

Vooraf:

- Kijk mee met het opstellen van de procedure hoe en wanneer de (ten minste) jaarlijkse evaluatie plaatsvindt en hoe de resultaten worden verwerkt (in plan van aanpak/managementsysteem/beleid/CSRD-rapportage/etc.). Zijn er juridische belemmeringen die moeten worden opgelost? Is bijv. het opnemen van auditbepalingen in contracten een zinvolle aanvulling? Etc.
- Zorg dat meetbare doelen (SMART KPI's) worden gesteld met kwalitatieve en kwantitatieve indicatoren
- Zorg dat stakeholderfeedback (een belangrijk) onderdeel uitmaakt van de verzamelde input
- Waarborg waar mogelijkheid de beschikbaarheid van de benodigde informatie
- Denk na over de overnamebenadering en -strategie van de onderneming

Achteraf:

- Bespreek de resultaten met het bestuur/hoger management: creëer bewustzijn t.a.v. de *areas of improvement* en zorg voor voldoende betrokkenheid bij de verbeteringen/oplossingen
- Meedenkende jurist: zijn eventueel aangevoerde (juridische) obstakels voor het niet behalen van bepaalde doelen terecht aangevoerd?
- Beoordeel of aanpassing van beleidsstukken of contracten nodig/wenselijk is (bijv. met het oog op het verkrijgen van informatie over de implementatie van het preventief/corrigerend actieplan) en voer deze waar nodig door
- Zorg dat de resultaten worden gebruikt in het kader van de rapportageverplichting: zie stap 5.

Stap 5

Communiceer hoe gevolgen worden aangepakt

Art. 16: Rapportage

- Ondernemingen die niet onder de NFRD/CSRD vallen dienen verslag uit te brengen over de aangelegenheden die onder de richtlijn vallen door op hun website een jaarlijkse verklaring te publiceren (uiterlijk op 30 april van elk jaar)
- Er zullen nog nadere regels worden vastgesteld over de inhoud van en de criteria voor deze verslaglegging, waarbij wordt gespecificeerd wat moet worden opgenomen over gepaste zorgvuldigheid, potentiële en feitelijke negatieve effecten en de naar aanleiding daarvan genomen maatregelen

- Ga na of de onderneming onder de reikwijdte van de NFRD/CSRD valt en op basis daarvan al een rapportageverplichting heeft. Zo nee, dan geldt de rapportageverplichting in de richtlijn
- Houd in de gaten wanneer er meer bekend wordt over de precieze inhoud van en criteria voor de verslaglegging. De Europese Commissie zal deze vereisten op een later moment vaststellen
- Ook als de onderneming niet hoeft te voldoen aan de CSRD, is het toch nuttig om de Europese Sustainability Reporting Standards (ESRS) die daarbij horen te bekijken. Deze bevatten de standaarden voor duurzaamheidsrapportage en geven een goed inzicht in wat er komt kijken bij zorgvuldig rapporteren. Zoals genoemd – in het kader links – volgt er nog een vereenvoudigd rapportage framework. De Europese Commissie geeft aan dat dit volgt voor 31 maart 2027.
- Kijk zorgvuldig mee met de te publiceren verklaring: doet deze recht aan de waarheid en doe je als bedrijf wat je zegt? Voorkom greenwashing!

Stap 6

Zorg voor herstelmaatregelen of werk hieraan mee

Art. 12 – Herstel van feitelijke negatieve effecten

Een onderneming die negatieve effecten veroorzaakt of mede veroorzaakt, dient herstel te bieden. Veroorzaakt een zakenpartner de negatieve effecten, dan wordt aanbevolen dat de onderneming vrijwillig herstel biedt of op zijn minst haar invloed aanwendt om de zakenpartner te bewegen herstel te bieden

- Dit is een cruciaal onderdeel van geloofwaardige en effectieve passende zorgvuldigheid. Immers, om te voorkomen dat het proces resulteert in een papieren tijger zonder daadwerkelijke impact, is het belangrijk dat schade aan mens en milieu als gevolg van bedrijfsactiviteiten ook daadwerkelijk wordt hersteld
- Onderzoek welke herstel- of verhaalmaatregelen nodig en juridisch mogelijk zijn en werk hieraan mee. Bedenk daarbij dat herstelmaatregelen veel meer zijn dan alleen het betalen van een schadevergoeding. Denk bijv. aan het verstrekken van informatie, het opzetten van een dialoog om verdere escalatie te voorkomen, het naar school helpen van kinderen en ondersteunen van hun families, het ongedaan maken van een ontslag, het erkennen van een vakbond, etc.
- Als een onderneming het negatieve effect niet zelf heeft veroorzaakt, maar wel een link heeft met het negatieve effect in haar keten: onderzoek hoe de onderneming haar invloed kan aanwenden om ketenpartners te bewegen tot herstel. Denk bijv. aan het aanspreken (niet per se aansprakelijk stellen) van direct verantwoordelijke partijen en het (evt. samen) opstellen van een verbeterplan
- Werk constructief mee aan externe klachtenprocedures, bijv. die zijn ingesteld onder het NCP
- Denk mee over schadevergoedingen, aansprakelijkstellingen, (gebalanceerde) vaststellingsovereenkomsten, procedures en andere vormen van geschilbeslechting (dat zijn er heel wat op dit terrein) en houd het overzicht over alles wat gebeurt

Bijlage 1 - Overzicht van het verschil in werking tussen de CSDDD en de OESO-richtlijnen (bron: [OECD Watch](#))

OECD GUIDELINES	ELEMENT	EU CSDDD
	PERSONAL SCOPE	
✓	Covers companies of all sizes	✗
✓	Covers all sectors	✓*
✓	Covers companies of all forms	~
	VALUE CHAIN SCOPE	
✓	Covers all upstream business relationships	✓
✓	Covers all downstream business relationships	✗*
	MATERIAL SCOPE	
✓	Covers all human rights	~
✓	Covers all environmental impacts	~
	CLIMATE	
✓	Covers climate change as an environmental impact	~
✓	Requires implementation and monitoring of climate plan covering scope 1, 2, and 3	~

Bijlage 1 - Overzicht van het verschil in werking tussen de CSDDD en de OESO-richtlijnen (bron: [OECD Watch](#))

OECD GUIDELINES	ELEMENT	EU CSDDD
	DUTY	
	1. EMBED	
✓	Requires embedding of due diligence into policies	✓
✓	Ensures senior level oversight	✓
	2. IDENTIFY AND ASSESS	
✓	Requires initial broad scoping to identify risks and impacts	✓
✓	Requires in-depth assessment of prioritised risks and impacts	✓
✓	Bases prioritisation on severity; no "prioritisation haven"	✓*
	3. ADDRESS	
✓	Bases company's response on involvement in impact	✓
✓	Provides no closed list of measures to address risks and impacts	✓*
✓	Disengagement can be appropriate but must be responsible	✓*

Bijlage 1 - Overzicht van het verschil in werking tussen de CSDDD en de OESO-richtlijnen (bron: [OECD Watch](#))

OECD GUIDELINES	ELEMENT	EU CSDDD
	DUTY	
✓	4. MONITOR	✓
✓	5. COMMUNICATE	~
	6. REMEDIATE	
✓	Ensures companies causing or contributing provide remedy	✓
✓	Ensures companies directly linked participate in remedy	~
	ELEMENTS CROSS-CUTTING THE DUTY	
✓	Ensures MSIs and schemes don't absolve company of responsibility	✓
✓	Ensures no over-reliance on MSIs and schemes	~
✓	Seeks meaningful stakeholder engagement throughout due diligence	~
✓	Ensures prioritisation of engagement with impacted stakeholders	✗